

«Ο πολιτισμός ως μέσο επανένταξης των κρατουμένων»

Κυριακή 4 Νοεμβρίου 2018 στις 11 π.μ, στην Ταινιοθήκη της Ελλάδος

«ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ»

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ,
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΣΤΕΑΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Η χρήση της κινηματογραφίας ως παράλληλο και εναλλακτικό μέσο διδασκαλίας εφαρμόζεται στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών διεθνώς εδώ και αρκετές δεκαετίες¹. Για την Εγκληματολογία ειδικότερα, κεντρικό αντικείμενο ανάλυσης αποτελεί η αλληλεπίδραση πολιτισμικών παραμέτρων και εγκληματικού φαινομένου², έτσι ώστε πολιτισμικά προϊόντα, όπως είναι η κινηματογραφία, το θέατρο, η λογοτεχνία, η μουσική κ.ά., να αποτελέσουν εργαλεία μελέτης και ανάλυσης ορισμένων όψεων του σύνθετου εγκληματικού φαινομένου. Επιπρόσθετα, αποτελούν και αυτά καθαυτά αντικείμενο μελέτης της συμβολής τους στη διαμόρφωση των απόψεων και στάσεων του κοινού. Για τους λόγους αυτούς, οι κινηματογραφικές ταινίες με εγκληματολογική θεματολογία (*crime films*) αποτελούν σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο στο πλαίσιο της λεγόμενης πολιτισμικής Εγκληματολογίας (*cultural criminology*)³.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, ο «ειδικός» θεατής μιας κινηματογραφικής ταινίας εγκληματολογικού περιεχομένου δεν προσλαμβάνεται ως παθητικός δέκτης της κινηματογραφικής απεικόνισης του εγκλήματος αλλά ως ενεργά συμμετέχων στη διαδικασία διαμόρφωσης της αναπαράστασης για το έγκλημα.

¹ Burton, E. C., "Sociology and the feature films", στο *Teaching Sociology*, vol. 16, 1988, σσ. 263-271.

² Ferrell, J., "Cultural Criminology", στο *Annual Review of Sociology*, vol. 25, 1999., σσ. 395-418.

³ Βλ. Ferrell, J. & Sanders, C. R., (eds), (1995). *Cultural Criminology*. Boston Mass.: Northeastern University Press.

Η χρησιμότητα της αξιοποίησης πολιτισμικών προϊόντων ως πηγών πληροφόρησης και επίδρασης στις αντιλήψεις του κοινωνικού σώματος για το έγκλημα, έχει ιδιαίτερη αξία στο πλαίσιο της διερεύνησης αφανών όψεων του φαινομένου, όπως οι λεγόμενες «ζώνες αυτορρύθμισης» που εντοπίζονται σε κλειστά περιβάλλοντα, ολοπαγή ιδρύματα, τοπικές κοινωνίες. Έμφαση αποδίδεται, επίσης, στην αναπαράσταση έντονων ψυχολογικών και υπαρξιακών συγκρούσεων των «πρωταγωνιστών» του εγκληματικού δράματος καθώς και φιλοσοφικών προσεγγίσεων της έννοιας του εγκλήματος, της τιμωρίας, της δικαιοσύνης.

Η καθιέρωση ως κλασικών έργων της λογοτεχνίας, του θεάτρου ή του κινηματογράφου που αποτύπωσαν ουσιαστικούς και καίριους προβληματισμούς σχετικούς με τα παραπάνω αποτελούν -εκτός από σημαντικά καλλιτεχνικά δημιουργήματα- και έκφραση των άτυπων ψυχο-κοινωνικών αντιδράσεων που αντανακλούν θεμελιώδη ζητήματα προβληματισμού σχετικά με το έγκλημα, τον εγκληματία, το θύμα και το ποινικό σύστημα στο σύνολό του.

Η προτεινόμενη, ωστόσο, διεύρυνση των αντικειμένων μελέτης της επιστήμης της Εγκληματολογίας προϋποθέτει, αφενός την αναγνώριση ευρύτερων ηθικών, κοινωνικών και φιλοσοφικών παραμέτρων ως δομικών στοιχείων της πολιτισμικής αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου και αφετέρου, δόκιμα μεθοδολογικά εργαλεία και κατάλληλο υπόβαθρο θεωρητικών γνώσεων για την ανίχνευση, ερμηνεία και ενσωμάτωσή τους στον επιστημονικό προβληματισμό. Υπό αυτήν την έννοια, καθίσταται σαφές πως η κινηματογραφική απεικόνιση του εγκλήματος μπορεί άλλοτε να προσιδιάζει στην επιστημονική θεώρηση του φαινομένου και άλλοτε να αποκλίνει από την εγκληματολογική οπτική⁴.

Ο εντοπισμός και η ανάδειξη αυτών των συγκλίσεων/αποκλίσεων αποτελούν έναν από τους κεντρικούς στόχους της χρήσης της κινηματογραφίας ως παράλληλο και εναλλακτικό μέσο διδασκαλίας της Εγκληματολογίας. Κάτω από αυτό το πρίσμα, η κινηματογραφική προβολή του εγκλήματος προσλαμβάνεται ως μεθοδολογικό

⁴ Ο.π.

εργαλείο για την ανάδειξη των αναπαραστάσεων του, και όχι ως επιχείρημα για τη θεμελίωση των αντίστοιχων επιστημονικών προσεγγίσεων.

Στην παραπάνω κατεύθυνση εντάσσεται και το Σεμινάριο με θέμα **"Εγκλημα και Κινηματογράφος"**, το οποίο διοργανώνει Το **Εργαστήριο Αστεακής Εγκληματολογίας** του Παντείου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με το **Εργαστήριο Κοινωνικής Πληροφορικής** του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, το οποίο ξεκίνησε από το ακαδημαϊκό έτος 2016-17 και συνεχίζεται αδιάλειπτα μέχρι σήμερα, υπό την επιστημονική ευθύνη των διευθυντών του Καθηγήτριας Χριστίνας Ζαραφωνίτου και Ομότιμου Καθηγητή Χρήστου Τσουραμάνη.

Το εγχείρημα αυτό αντανακλά αντίστοιχα εγχειρήματα σε διεθνές επίπεδο⁵, ενώ σε εθνικό επίπεδο, προϋπήρξε η εμπειρία διοργάνωσης και κατά το χρονικό διάστημα 2007-2012 συναφούς Σεμιναρίου με τίτλο **«Εγκληματολογικές αναπαραστάσεις στον κινηματογράφο»**, σε συνεργασία των παραπάνω υπευθύνων με το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών διά του τότε διευθυντή του Καθηγητή κ. Ν.Κουράκη.

Το σεμινάριο μας προσεγγίζει από *εγκληματολογική σκοπιά* την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου μέσα από τον τρόπο κινηματογραφικής προβολής του και οι κυριότεροι **στόχοι** του συνοψίζονται στους εξής:

- Η διεύρυνση των αντικειμένων μελέτης της επιστήμης της Εγκληματολογίας, δεδομένης και της αυξημένης εστίασης στο εγκληματικό πρόβλημα σήμερα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο.
- Η δυνατότητα ανάδειξης των δραματοποιημένων και στερεοτυπικών κινηματογραφικών αναπαραστάσεων του εγκληματικού φαινομένου,

⁵Ζαραφωνίτου Χρ., (2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

Τσουραμάνης Χρ. & συν., (2009), *Το έγκλημα στη θεωρία, στην πραγματικότητα, στον κινηματογράφο*, Αθήνα, Κατσαρός.

Rafter N., (2006), *Shots in the Mirror - Crime Films and Society*, Oxford Univ. Press, New York.

Rafter N., Brown M., (2011), *Criminology goes to the movies*, New York Univ. Press, New York - London

- Η επαρκέστερη κατανόηση των εγκληματολογικών προσεγγίσεων, μέσα από τη διερεύνηση των σημείων προσέγγισης/απόκλισης της κινηματογραφικής προβολής του φαινομένου από τις επιστημονικές θεωρίες και έρευνες,
- Η ενίσχυση της κριτικής ικανότητας των νέων επιστημόνων,
- Η ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία,
- Η διαμόρφωση ενός σύγχρονου και εναλλακτικού πεδίου διεξαγωγής επιστημονικού διαλόγου.

Οι ταινίες που προβάλλονται πλαισιώνονται από εισαγωγικές επιστημονικές προσεγγίσεις ειδικευμένων εισηγητών (ακαδημαϊκών, ειδικών επιστημόνων ή και εμπειρογνομόνων), ώστε να δοθεί η δυνατότητα ανάπτυξης επιστημονικού προβληματισμού και διαλόγου σχετικά με το πώς η μυθοπλασία του κινηματογραφικού σεναρίου παρουσιάζει στο ευρύ κοινό το έγκλημα, τους πρωταγωνιστές του και την αντιμετώπισή τους και το πώς μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τις εγκληματολογικές θεωρίες.

Ολοκληρώνοντας το σεμινάριο αυτό οι συμμετέχοντες μπορούν να σχηματίσουν εγκληματολογική άποψη για την πρακτική χρησιμότητα των διαφόρων εγκληματολογικών θεωριών και της συνάφειάς τους με την εμπειρική πλευρά του εγκλήματος και της σύνθετης υπόστασής του ως ατομικού, κοινωνικού και νομικού φαινομένου. Κατ' αυτό τον τρόπο, αναδεικνύεται ο θεωρητικός και ταυτόχρονα εφαρμοσμένος χαρακτήρας της Εγκληματολογίας και παρέχεται στους συμμετέχοντες η δυνατότητα αξιοποίησης των γνώσεών τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρωθεί 4 κύκλοι προβολών με αντίστοιχες θεματικές, αρχής γενομένης με τον **Α' Κύκλο** (χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτος 2016-17) που ήταν αφιερωμένος στις **"Εγκληματολογικές θεωρίες στον κινηματογράφο"** και στην *κριτική παρουσίαση των θεωριών αυτών μέσα από υποθέσεις κινηματογραφικών ταινιών εγκλήματος.*

Ο Β΄ Κύκλος (εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτος 2016-17), είχε ως θέμα: **«Από τις αστυνομικές μυθιστορίες στις αστυνομικές τεχνικές»**.

Κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτος 2017-18, ολοκληρώθηκε ο Γ΄ Κύκλος του Σεμιναρίου, αφιερωμένος στις **«Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της ποινικής δικαιοσύνης»**.

Ενώ κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτος 2017-18, το Σεμινάριο αφιέρωσε τον Δ΄ κύκλο του στις **«Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Σωφρονιστικού Συστήματος»**.

Την ερχόμενη Τρίτη ξεκινά αισίως ο Ε΄ Κύκλος του Σεμιναρίου μας που θα έχει ως κεντρικό θέμα **«Το θύμα του εγκλήματος»**.

Κάθε ένας από τους παραπάνω Κύκλους είχε το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του και όλοι μαζί βρίσκονται σε μία σχέση συνοχής και αλληλεπίδρασης εφόσον παραπέμπουν σε επιμέρους όψεις του συνολικού εγκληματικού φαινομένου.

Το θέμα της **κοινωνικής επανένταξης** προσεγγίσθηκε, όμως, ειδικότερα μέσα από τις προβολές του Δ΄ Κύκλου. Λόγω και της ιδιότητάς μου ως Προέδρου της Επανόδου, του ΝΠΙΔ που εποπτεύεται από το ΥΔΑΔ και είναι αρμόδιο για την μετασωφρονιστική μέριμνα και την επανένταξη των αποφυλακισθέντων, είχα τη χαρά να αποδεχθούν εκλεκτοί συνάδελφοι και συνεργάτες να πλαισιώσουν τις προβολές μας με εξειδικευμένες και πολύ χρήσιμες εισηγήσεις που αφορούσαν το Σωφρονιστικό Σύστημα, στις οποίες συμμετείχαν και οι ίδιοι οι δημιουργοί των ταινιών ή ντοκυμαντέρ που προβλήθηκαν καθώς και εκπρόσωποι κρατικών φορέων αλλά και πρώην κρατούμενοι.

Ενδεικτικά αναφέρω ορισμένες μόνο από τις προβολές αυτές:

- «Πέρα από τα όρια» - Εισήγηση: ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΚΑΡΑΜΑΓΚΙΩΛΗΣ, Σκηνοθέτης & ΠΕΤΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΟΣ, Δ/ντης του Γυμνασίου-Λυκείου του ΕΚΚΝΑ Αυλώνα (27/02/2018).
- «Σιωπηλός Μάρτυρας»- Εισήγηση: «Το αποτύπωμα του εγκλεισμού από μια φυλακή που χάθηκε...: Μνήμες Μάθησης», ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΙΑΜΠΑΣΑΚΟΣ,

Σκηνοθέτης- δημιουργός & ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΗ, Νομικός, M.ed, εκπαιδεύτρια ενηλίκων, Αντιπρόεδρος ΔΣ ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ (27/3/2018).

- «Το σπίτι του Κάιν»- Εισήγηση: «Φυλακή και επανένταξη: ένα συνεχές στο πλαίσιο μιας προσωπικής αφήγησης», ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΑΚΕΠΕΛΗΣ, Σκηνοθέτης & ΣΟΦΙΑ ΓΙΟΒΑΝΟΓΛΟΥ, Δρ. Νομικής- Επιστημονική Συνεργάτιδα της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής (17/4/2018).
- «Ο πιο μακρύς δρόμος» Εισήγηση: «Αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας: Μύθοι και αλήθειες», ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Δημιουργός- Σκηνοθέτης, ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΗΛΙΩΝΗ, Δ/ντρια της ΕΠΑΝΟΔΟΥ, Εγκληματολόγος & ΘΟΔΩΡΗΣ ΖΗΣ, Νομικός, συνεργάτης ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ (15/5/2018).
- «Πρωτότυπη σύνθεση: Κινηματογράφος και Φυλακές»- Εισήγηση: ΑΡΗΣ ΛΥΧΝΑΡΑΣ, Σκηνοθέτης- Φωτογράφος Καθηγητής Σκηνοθεσίας και Φωτογραφίας- Καταληκτήρια Εισήγηση από τη Διευθύντρια του ΕΑΣΤΕ Καθ.Χ.ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ (22/5/2018).

Εκτός από τις προβολές στις 11/5/2018, πραγματοποιήθηκαν **εκπαιδευτικές επισκέψεις** στο **Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Τίρυνθας** καθώς και στο **Δικαστικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Ναυπλίου**, όπου υπήρξε αναλυτική ενημέρωση από τους Διευθυντές και το προσωπικό σχετικά με τη δομή, τις λειτουργίες και τη διαβίωση στα εν λόγω καταστήματα και οι φοιτητές και τα μέλη του σεμιναρίου μας είχαν τη δυνατότητα απ' ευθείας συζήτησης με κρατούμενους από την οποία αναδείχθηκε ο σημαντικός ρόλος της κοινωνικής επανένταξης στη μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής.

Η αξιολόγηση που διεξάγεται μετά από κάθε κύκλο καταγράφει τις απόψεις των συμμετεχόντων οι οποίες επιβεβαιώνουν τις στοχεύσεις του σεμιναρίου και εμπλουτίζουν την εξέλιξή του με νέες προτάσεις. Βέβαια, η καλύτερη αξιολόγηση είναι η μεγάλη και ενεργός συμμετοχή καθώς και η διεπιστημονική προέλευση των συμμετεχόντων καθώς και οι πολύ αξιόλογες μελέτες που εκπονούνται στο πλαίσιο του σεμιναρίου. Όλα τα παραπάνω είναι αναρτημένα στην ιστοσελίδα του

Εργαστηρίου Αστεακής Εγκληματολογίας, το οποίο πραγματοποιεί πολλές ακόμα δράσεις ερευνητικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα και έχει πολλές και σημαντικές συνεργασίες με αξιόλογους φορείς της Ελλάδας και του εξωτερικού. Και η σημερινή διοργάνωση εντάσσεται στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας που ελπίζουμε ότι θα έχει δημιουργική συνέχεια.

Συγχαίρουμε το Υπουργείο Πολιτισμού και την Προϊσταμένη της Δ/ΝΣΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ, κα Πισχιτζή αλλά κυρίως τους δημιουργούς των αξιόλογων αυτών ταινιών και τον Σκηνοθέτη κ. Κόκκινο καθώς και όλους όσους συνέβαλαν εθελοντικά σε αυτό το σημαντικό σκοπό και είμαι βέβαιη ότι το έργο τους έχει τα θετικά αποτελέσματά του εκεί και σε εκείνους που τα χρειάζονται περισσότερο.